

**HET BESTAANSMINIMUM IN BELGIE: EEN SAMENVATTING
VAN DE ONDERZOEKSRÉSULTATEN**

Dirk Luyten

In 1986-87 werd aan het Departement Sociologie van de KULeuven onderzoek verricht naar de rechthebbenden op het bestaansminimum in België. Op basis van de resultaten van dit onderzoek wordt in het artikel een analyse gemaakt van de kenmerken van de populatie van deze rechthebbenden en de evolutie ervan. Hierbij valt het op het aantal rechthebbenden het laatste decennium sterk is toegenomen en dat de toename zich vooral manifesteert in de jongere leeftijdscategorieën. Tevens worden er beschrijvingen en verklaringen gegeven van verschillen tussen gemeenten in het aantal rechthebbenden en hun kenmerken. Van de in het onderzoek gehanteerde socio-ecologische variabelen laat vooral de verstedelijkingsgraad zijn invloed gelden. Opvallend is ook dat de verschillen die zich voordoen tussen de Belgische gewesten, niet kunnen verklaard worden aan de hand van socio-economische of demografische factoren.

1. Situering van het onderzoek (1)

Het bestaansminimum behoort samen met het gewaarborgd inkomen voor bejaarden, de tegemoetkoming voor mindervaliden en de gewaarborgde kinderbijslag, tot de residuele stelsels van de sociale zekerheid. Deze stelsels vangen diegene op die een te lage uitkering krijgt of die anders door het sociale zekerheidsnet zou vallen.

Het bestaansminimum werd ingesteld door de wet van 7 augustus 1974 tot instelling van het recht op een bestaansminimum (BS 18-9-1974). Hierin staat dat iedere Belg, die de burgerlijke meerderjarigheid heeft bereikt, en die geen toereikende bestaansmiddelen heeft, noch in staat is deze hetzij door eigen inspanningen, hetzij op een andere manier te verwerven, mits bepaalde voorwaarden, recht heeft op een bestaansminimum (2).

Het aantal rechthebbenden op het bestaansminimum is duidelijk niet hetzelfde als het aantal armen. Begin 1986 waren er 43 774 rechthebbenden op het bestaansminimum. Daarnaast waren er 80 294 rechthebbenden op een gewaarborgd inkomen voor bejaarden. Samen betekent dit naar schatting 135 000 volwassenen die minimaal 31 000 kinderen ten laste (Luyten, 1988b: 18) hebben, of ruwweg 100 000 huishoudens. Het aantal arme huishoudens ligt beduidend hoger. Het Centrum voor Sociaal Beleid (UFSIA) raamde dit voor 1985 op ongeveer 215 000 (Deleecq e.a., 1986: 48).

Maar dat neemt niet weg dat het onderzoek naar de rechthebbenden op het bestaansminimum (3) voor het bredere armoedeonderzoek belangrijke elementen en inzichten kan bijbrengen. Verder is dit soort van onderzoek onontbeerlijk bij de evaluatie van de openbare armoedebestrijding (4).

2. Beschrijving van het onderzoek (5)

Voor het verschijnen van de resultaten van dit onderzoek en dat van Garcia A. en Vendramin P. (Garcia, Vendramin, 1987) was er over de populatie van de rechthebbenden op het bestaansminimum in België weinig of niets geweten. Deze uitspraak is geen platitude: men wist zelfs niet hoeveel personen het bestaansminimum kregen.

In het kader van het onderzoek werden de volledige populaties

van de rechthebbenden op het bestaansminimum onderzocht en dit op twee tijdstippen: 28 februari 1981 en 28 februari 1986. Het onderzoek gebeurde op basis van ambtelijke formulieren. Deze formulieren worden gecentraliseerd op de Dienst Bestaansminimum (Ministerie van Volksgezondheid en Leefmilieu). Het gebruiken van een ambtelijke formulier had als voordeel dat het onderzoek snel en met beperkte middelen kon uitgevoerd worden. Het nadeel was evenwel dat het gebruikte formulier het aantal en de inhoud van de onderzoeksvariabelen bepaalde. Als variabelen werden weerhouden: gemeente, nationaliteit, geslacht en leeftijd van de rechthebbenden, het type van huishouden waartoe de rechthebbenden behoren, de categorie en het bedrag van het bestaansminimum dat ze ontvangen.

Bij het ontwerpen van het onderzoek werd verder rekening gehouden met de onderzoek van Jacques E. (Jacques, 1978), een analoog onderzoek dat verricht werd op 29 februari 1976. Hierdoor werd het mogelijk de populatie van 1986 aannamen te vergelijken met deze van vijf en tien jaar vroeger.

In het onderzoek wordt de populatie van de rechthebbenden op het bestaansminimum beschreven en geanalyseerd op verschillende territoriale niveau's. Meer bepaald per gewest (Vlaanderen, Brussel, Wallonië), per provincie, per arrondissement en per gemeente. Hieruit blijkt dat er zich belangrijke ruimtelijke verschillen voordoen in de kenmerken van de populatie.

Het onderzoek beschrijft deze verschillen en zoekt hiervoor verklaringen.

In het onderzoek zijn de kenmerken van de populatie weergegeven in frequentie- en in kruistabellen en dit voor de verschillende tijdstippen (1986-1981-1976) en territoriale niveaus (landelijk, gewestelijk, provinciaal, arrondissementeel). De vastgestelde verbanden worden getoetst aan de hand van een loglineaire analyse. De individuele gegevens worden omgezet in 'gemeentelijke' variabelen, m.a.w. geaggregeerd tot het niveau van de gemeenten. De gemeentelijke verschillen worden beschreven en er wordt bestudeerd in welke mate ze een samenhang vertonen met een aantal gemeentelijke 'sociaalecologische' variabelen. Deze sociaal-ecologische variabelen werden geconstrueerd a.h.v. een factoranalyse. Zo werd voor elke gemeente de scores berekend voor vier componenten: de sociaal-economische status, de verstedelijking, de vergrijzing en de participatie van de bevol-

king aan de arbeidsmarkt (6).

3. De resultaten van het onderzoek

In dit hoofdstuk worden een aantal onderzoeksresultaten weergegeven. Hierbij worden enkel de resultaten die betrekking hebben op het landelijke, het gemeentelijke of het gewestelijke niveau weerhouden. Verder blijft de aandacht beperkt tot:

1. Het aantal rechthebbenden op het bestaansminimum per 1.000 inwoners.
2. De verdeling naar geslacht van de rechthebbenden op het bestaansminimum.
3. De leeftijdsverdeling van de rechthebbenden op het bestaansminimum.
4. De verdeling van de rechthebbenden op het bestaansminimum naar huishouden.

3.1. Het aantal rechthebbenden per 1000 inwoners

3.1.1. Stijging van het aantal rechthebbenden

Het aantal rechthebbenden op het bestaansminimum in België is de voorbije jaren sterk toegenomen. Op tien jaar tijd is het meer dan verviervoudigd:

29-2-1976: 9 436 of 0.96 rechthebbenden per 1000 inwoners
28-2-1981: 25 135 of 2.55 rechthebbenden per 1000 inwoners
28-2-1986: 43 774 of 4.44 rechthebbenden per 1000 inwoners

3.1.2. ongelijke spreiding van het aantal rechthebbenden

Dat het aantal rechthebbenden ongelijk over het land verdeeld is blijkt duidelijk uit Tabel 1. In deze tabel is de verdeling opgenomen van de 589 Belgische gemeenten naar hun aantal rechthebbenden per 1000 inwoners.

Tabel 1: Verdeling van de Belgische gemeenten volgens hun aantal rechthebbenden op het bestaansminimum, op datum van 28 februari 1986.

Aantal rechthebbenden op het bestaansminimum per 1.000 inwoners	Aantal gemeenten	
	A.c.	%
0 - 0.5	20	3.40
0.5 - 1.5	121	20.54
1.5 - 2.5	179	30.39
2.5 - 3.5	96	16.30
3.5 - 4.5	49	8.32
4.5 - 5.5	54	9.17
5.5 - 6.5	23	3.90
6.5 - 7.5	14	2.38
7.5 - 8.5	14	2.38
8.5 - 9.5	9	1.53
9.5 - 10.5	2	0.34
10.5 - 11.5	3	0.51
11.5 - 12.5	2	0.34
12.5 - 13.5	0	0.00
13.5 - 14.5	2	0.34
14.5 - 14.9	1	0.17
Totaal	589	100

De verscheidenheid is groot. In bepaalde gemeenten (Sint-Amands, Spiere-Helkijn, Harelbeke, Herstappe, ...) is er geen enkele rechthebbende. In andere gemeenten is meer dan 1% van de bevolking rechthebbend. De gemeente met het hoogste promille is Hoi met 14.92 rechthebbenden per 1000 inwoners. De gemiddelde Belgische gemeente heeft in februari 1986 3.04 rechthebbenden per 1000 inwoners.

Er is een opvallend verschil tussen de gewesten. De gemiddelde gemeente uit het Brussels gewest heeft een hoger promille dan de gemiddelde gemeente uit het Waals gewest. Het Waalse cijfer ligt op zijn beurt dan weer hoger dan het Vlaamse. (zie Tabel 2.)

Tabel 2: Aantal rechthebbenden op het bestaansminimum per 1.000 inwoners voor het rijk en de gewesten op datum van 28 februari 1986 uitgedrukt in het gemeentelijk gewogen gemiddelde en in het niet gewogen gemiddelde.

	Gemeentelijk gemiddelde	Niet gewogen gemiddelde
Rijk	3.04	4.44
Vlaams gewest	2.17	3.60
Brussels Gewest	4.77	5.27
Waals gewest	3.93	5.67

3.1.3. Aantal inwoners en aantal rechthebbenden

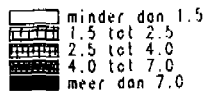
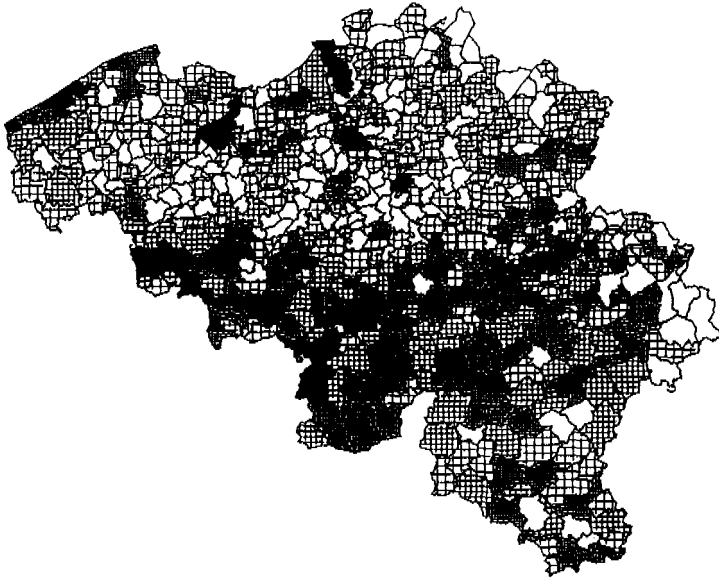
Op Kaart 1 wordt de gemeentelijke variatie visueel voorgesteld. Op deze kaart springen een aantal grote steden duidelijk afgetekend naar voor met een score die hoger ligt dan 7.0 rechthebbenden per 1.000 inwoners: Antwerpen, Mechelen, Brussel, Leuven, Oostende, Gent, Charleroi, Bergen, Doornik, Luik, Seraing, Verviers.

Een hoog inwonersaantal gaat niet steeds samen met een hoog aantal rechthebbenden per 1000 inwoners. Brugge, Hasselt en Namen scoren in verhouding tot hun inwonersaantal eerder laag: respectievelijk 5.4; 4.9 en 5.6 per 1000 inwoners. Ook de Brusselse randgemeenten lopen niet allemaal in de pas. Zo hebben Schaarbeek, Etterbeek, Sint-Gillis en Sint-Joost-Ten-Node een hoog tot zeer hoog promille terwijl andere randgemeenten zich juist kenmerken door een laag tot zeer laag cijfer. Enkele voorbeelden: Sint-Lambrechts-Woluwe 0.7, Sint-Pieters-Woluwe 1.1, Watermaal-Bosvoorde 1.4. Ook komen er in uitgesproken landelijke gemeenten hoge aantallen voor. Voorbeelden hiervan zijn Beaumont met 7.2, Sivry-Rance met 10.0 en Tinlot met 7.6.

Het inwonersaantal speelt zonder twijfel een belangrijke rol in de intergemeentelijke variatie van het relatief aantal rechthebbenden op het bestaansminimum. Maar ook andere factoren laten hun invloed gelden.

Kaart 1: Cartografische voorstelling van de verdeling van de Belgische gemeenten volgens hun aantal rechthebbenden op het bestaansminimum per 1.000 inwoners op datum van 28 februari 1986.

Spreiding aantal BM-rechthebbenden 1986
(per 1000 inwoners)

juni, 1987
K.U. LEUVEN
DEP. SOCIOLOGIE

3.1.4. Resultaten regressieanalyse

Deze stelling wordt onderbouwd door de resultaten van de in het onderzoek uitgevoerde regressieanalyse. Hierbij werd het volgende model weerhouden:

- de vier reeds vermelde componenten: de socio-economische status van de gemeente (SES), de gemeentelijke vergrijzingsgraad (GRIJZ), de gemeentelijke verstedelijkingsgraad (STED) en de graad van participatie aan de arbeidsmarkt door de gemeentelijke bevolking (PART);
- de significante product-termen van deze componenten;
- de gewestvariabele (Vlaams, Brussels, Waals gewest).

Het resultaat van deze regressie is weergegeven in Tabel 3. Het is bevredigend. Het model heeft een R^2 van 0.516 wat betekent dat meer dan de helft van de variatie erdoor verklaard wordt.

Tabel 3: Model ter verklaring van de gemeentelijke variatie (7) in het aantal rechthebbenden op het bestaansminimum per 1000 inwoners op 28 februari 1986.

	Effect (b)	Significantie
Constante	- 6.118	p < .001
Vlaams gewest	- 0.035	
Brussels gewest	- 0.325	p < .01
Waals gewest	0.360	p < .001
SES	0.082	p < .01
GRIJZ	0.140	p < .001
STED	0.358	p < .001
PART	- 0.342	p < .001
SES*GRIJZ	- 0.051	p < .1
SES*PART	- 0.171	p < .001
STED*PART	0.097	p < .001

$R^2 = 0.516$

SES = socio-economische status van de gemeente
 GRIJZ = gemeentelijke vergrijzingsgraad
 STED = gemeentelijke verstedelijkingsgraad
 PART = participatiegraad van de gemeentelijke bevolking aan de arbeidsmarkt

3.1.5. invloed van de sociaal-ecologische variabelen

Van de sociaal-ecologische variabelen hebben de component verstedelijking en de component arbeidsmarktparticipatie het grootste effect.

Het effect van de verstedelijking is sterk positief. Steden hebben algemeen genomen een hoger promille dan dorpen. Het effect van de verstedelijking blijft positief bij alle waarden van de andere componenten. Het effect neemt zelfs licht toe naarmate de bevolking van de gemeente sterker aan het economisch leven participeert.

Het effect van de arbeidsmarktparticipatie is sterk negatief. Gemeenten met een lage arbeidsmarktparticipatie tellen over het algemeen een hoger promille. Dit effect speelt vooral in rijke (hoge socio-economische status) landelijke gemeenten en dorpen. In een dorp waar de bevolking weinig participeert aan de arbeidsmarkt zal het promille van rechthebbenden hoog zijn. In de steden heeft de arbeidsmarktparticipatie minder of geen effect. Dit kan betekenen dat een toename van de werkloosheid op het platteland samengaat met een toename van het aantal rechthebbenden, terwijl deze samenhang zich in de steden niet voordoet.

De sociaal economische status en de vergrijzing van de gemeente hebben beiden een beperkt positief effect. Dit betekent dat een gemeente met een grijzere bevolking een iets hoger promille zal tellen. Hetzelfde geldt voor een gemeente met een hogere socio-economische status.

Het onderzoek heeft dus vastgesteld dat vooral de verstedelijking en de arbeidsmarktparticipatie van de gemeentelijke bevolking inwerken op het gemeentelijk promille. Naarmate de verstedelijking toeneemt, neemt dit promille toe. Naarmate de arbeidsmarktparticipatie toeneemt, daalt het. Dit laatste effect geldt niet in de verstedelijkte gebieden.

3.1.6. het effect van de gewesten

Wat leert men uit de regressieanalyse over de invloed van de gewesten?

Uit Tabel 2 is gebleken dat het gemiddeld gemeentelijk promille

in het Brussels gewest 4.77, in het Vlaams gewest 2.17 en in het Waals gewest 3.93 bedraagt. Na de controle voor de vier componenten (zie tabel 3) blijkt evenwel dat in vergelijking met de behoeftenstructuur van de gemeenten het promille van de gemiddelde Brusselse gemeente laag is, en dat van de gemiddelde Waalse gemeente hoog is. Anders geformuleerd: het relatief aantal rechthebbenden bij de Brusselse gemeenten is lager dan op basis van hun sociaal-ecologische variabelen kan verwacht worden, bij de Waalse gemeenten ligt het daarentegen hoger. Vlaanderen neemt een tussenpositie in.

Er doet zich evenwel een probleem voor dat van belang is voor de verdere interpretatie. Meer bepaald het groot aantal vreemdelingen uit niet EEG-landen in het gewest Brussel. Deze hebben met enkele uitzonderingen geen recht op een bestaansminimum. In de factoranalyse werd het aantal vreemdelingen uit niet EEG-landen wel opgenomen, maar het is niet uitgesloten dat het lage cijfer in het Brussels gewest mee beïnvloed wordt door het in verhouding hoge aantal vreemdelingen uit niet EEG-landen. Dit kan evenwel het verschil niet volledig verklaren. In vergelijking met de behoeftestructuur van de gemeenten ligt het aantal rechthebbenden in de Brusselse gemeenten te laag. In de verdere bespreking zal hoofdzakelijk op het verschil tussen Vlaanderen en Wallonië ingegaan worden.

Dit verschil kan er op duiden dat de toekenning van het bestaansminimum in het Vlaams gewest krenterig verloopt en dat men in het Waals gewest soepelder optreedt. Maar wat is krenterig en wat is soepel? Het kan evengoed zijn dat men in Vlaanderen soepel is en in Wallonië te gul. Het blijft hoe dan ook merkwaardig dat er een dergelijk verschil is tussen de beide gewesten. Het bestaansminimum is immers geregeld door een nationale wetgeving. Theoretisch zou de behoeftige, ongeacht het gewest waarin hij woont, evenveel recht op een bestaansminimum moeten hebben. Het ziet er nu naar uit dat hij er in Vlaanderen minder en in Wallonië meer recht op heeft.

3.1.7. de wijze van toekenning van het bestaansminimum

Heeft de wijze van toekenning van het bestaansminimum hier iets mee te maken? Het bestaansminimum wordt niet nationaal toegerekend, maar wel door het gemeentelijk openbaar centrum voor maatschappelijk welzijn (OCMW). Het is eveneens het OCMW dat de

financiële kosten van het bestaansminimum moet dragen. De wet voorziet wel dat het OCMW 50% van de kosten van de nationale overheid kan terugvorderen. Het is de raad voor maatschappelijk welzijn die de beslissingen inzake de toekenning neemt. Deze raad is het bestuursorgaan van het OCMW. De samenstelling ervan gebeurt op politieke basis door de gemeenteraad.

Men kan vermoeden dat het beleid van de raad van het OCMW het aantal rechthebbenden doet toe- of afnemen. Deze hypothese kon door het onderzoek evenwel niet bevestigd worden.

Eenzijds blijkt dat de variatie van het aantal rechthebbenden in belangrijke mate ($R^2=0.516!$) kan verklaard worden door een aantal socio-economische en demografische, of niet-beleidsmatige, variabelen. Anderzijds leverde het inbrengen van een aantal politieke variabelen in de regressieanalyse niets op. In het onderzoek werd heel specifiek nagegaan of de partijpolitieke samenstelling van het gemeentelijke bestuur enige invloed had op het aantal rechthebbenden op het bestaansminimum. Meer bepaald werd gemeten of de aanwezigheid van bepaalde politieke partijen een invloed had op het aantal rechthebbenden. Er werd geen significant effect vastgesteld.

Dit betekent nog niet dat het gemeentelijk beleid geen invloed laat gelden op het aantal rechthebbenden in die gemeente. Deze hypothese kon door het onderzoek evenwel niet geverifieerd worden!

3.1.8. de invloed van het gewestelijk beleid

Na dit intermezzo terug naar de intergewestelijke verschillen. Door de staatshervorming werd een tussenliggend niveau van gemeenschappen en gewesten ontwikkeld. Ook op dit niveau wordt een beleid inzake de OCMW en het bestaansminimum gevoerd. Het zou kunnen dat dit beleid het vastgestelde verschil mee verklaart.

Waar men het eerst aan denkt is het bijzonder fonds voor maatschappelijk welzijn (BFMW). Dit fonds steunt de OCMW's financieel. Ieder gewest bepaalt autonoom volgens welke criteria de gelden uit het BFMW over de OCMW's worden omgeslagen. De criteria zijn verschillend voor het Vlaams en het Waals gewest.

In 1986 ging er in Vlaanderen, na de voorafname voor Antwerpen en Gent, 14% (173 miljoen) van het BFMW naar de nettolasten van de OCMW voor de uitkering van het bestaansminimum. In Wallonië daarentegen waren de uitgaven voor het bestaansminimum in 1986 niet opgenomen in de criteria van het BFMW! Dit betekent dat de financiële last van het bestaansminimum op een OCMW in Wallonië zwaarder weegt dan op een OCMW in Vlaanderen. Hieruit kan men afleiden dat men in Vlaanderen vanop het gewestelijke niveau meer de toekenning van het bestaansminimum stimuleert dan in Wallonië.

Verder zijn er niet onmiddellijk aanduidingen dat er binnen de verschillende gewesten en gemeenschappen een ander beleid gevoerd wordt inzake het bestaansminimum en de rechthebbenden op het bestaansminimum.

Er stellen dus toch heel wat vragen. Op deze problematiek zal verder ingegaan worden. In de volgende paragrafen worden een aantal kenmerken van de populatie van de rechthebbenden op het bestaansminimum besproken waardoor o.a. de aangehaalde verschillen tussen Vlaanderen en Wallonië kunnen gespecificeerd worden.

3.2. De verdeling van de rechthebbenden naar geslacht

3.2.1. geen feminisering

Hoe is het gesteld met de verdeling naar geslacht van de rechthebbenden op het bestaansminimum? Kan men spreken van een feminisering van deze populatie?

Uit het onderzoek blijkt dat er meer vrouwen dan mannen gerechtigd zijn op het bestaansminimum maar dat de laatste jaren het verschil in percentage tussen mannen en vrouwen vermindert (zie Tabel 4). Tussen 1976 en 1981 is er een snellere aangroei van het aantal vrouwelijke rechthebbenden, maar tussen 1981 en 1986 gaat de evolutie de andere richting uit: nu is de aangroei van het aantal mannen sneller. In 1986 was 42.8% van de rechthebbenden man en 57.2% vrouw.

Tabel 4: Verdeling van de rechthebbenden op het bestaansminimum in België naar geslacht op datum van 29 februari 1976, 28 februari 1981 en 28 februari 1986.

Geslacht	29/2/76	28/2/81	28/2/86
Man	39.3 %	36.9 %	42.8 %
Vrouw	60.7 %	63.1 %	57.2 %
Totaal	100	100	100

3.2.2. de spreiding naar geslacht

In Tabel 5 wordt de verdeling gegeven van de rechthebbenden op het bestaansminimum in België, naar geslacht en gewest op datum van 28 februari 1986.

Tabel 5: Verdeling van de rechthebbenden op het bestaansminimum in België, naar geslacht en gewest op datum van 28 februari 1986.

Geslacht	Vlaanderen	Brussel	Wallonië	België
Man	41.6 %	55.8 %	40.6 %	42.8 %
Vrouw	58.4 %	44.2 %	59.4 %	57.2 %
Totaal	100	100	100	100

Opvallend bij deze globale cijfers is dat het Brussels gewest - in tegenstelling tot het Vlaams en het Waals gewest - een overwicht aan mannen in de populatie van gerechtigden kent. Dit fenomeen is des te merkwaardiger als men de totale bevolkingscijfers bekijkt. Het is immers zo dat het percentage vrouwen in de totale bevolking te Brussel hoger ligt dan in de andere gewesten. Kan deze 'oververtegenwoordiging' van mannelijke rechthebbenden in het Brussel gewest verklaard worden?

Dat kan opnieuw gebeuren door middel van een analyse van de variatie van de geslachtsamenstelling van de gemeentelijke populaties van rechthebbenden op het bestaansminimum.

3.2.3. regressieanalyse

Ook voor de geslachtsvariatie werd d.m.v. een regressieanalyse de invloed van de hoger genoemde ecologische componenten en de invloed van de gewesten onderzocht. Het predictie-vermogen van het gehanteerde model blijkt evenwel zwak: slechts 12.3% van de gemeentelijke verschillen kunnen erdoor verklaard worden.

Opmerkelijk hierbij is dat de gewestdifferentiatie niet significant is: bij gemeenten uit het Vlaams, Brussels en Waals gewest met een identieke socio-economische en demografische structuur wordt een gelijkaardige vertegenwoordiging van de vrouwelijke rechthebbenden in de bevolking vastgesteld.

Voor het Brussels gewest blijkt de oververtegenwoordiging van mannelijke rechthebbenden vanuit de socio-economische en demografische kenmerken van het gewest vrij 'normaal' te zijn. Met uitzondering evenwel van 3 van de 19 Brusselse gemeenten: Brussel-Stad, Sint-Joost-Ten-Node en Sint-Gillis. In deze gemeenten kan de oververtegenwoordiging van de mannelijke rechthebbenden niet verklaard worden met de gehanteerde ecologische factoren. Integendeel, op basis van hun score op de vier componenten mag men in deze gemeenten zelfs een oververtegenwoordiging van vrouwelijke rechthebbenden voorspellen. Het ligt voor de hand om een verklaring hiervoor in plaatselijke omstandigheden te gaan zoeken. Een mogelijke verklaring ligt in de aanwezigheid van grote stations en van onthaalcentra voor mannen in deze gemeenten.(8) Deze trekken immers een categorie van mannen aan die een grote kans maken om rechthebbenden op het bestaansminimum te worden.

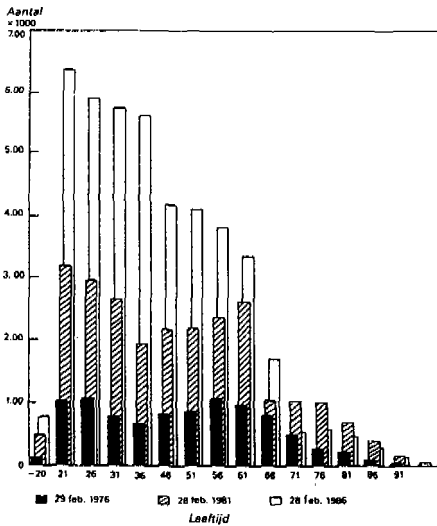
3.3. De verdeling van de rechthebbenden naar leeftijd

3.3.1. verjonging van de populatie

Tussen 1976 en 1986 wijzigde de leeftijdsverdeling van de rechthebbenden op het bestaansminimum sterk. De leeftijdsverdeling kenmerkte zich in 1976 nog door een bimodale verdeling (zie Figuur 1). Er was een sterke vertegenwoordiging van de rechthebbenden in de leeftijdsklassen 21-30 jaar en 51-60 jaar. Het aantal rechthebbenden in de leeftijdsklassen 31-50 jaar was beperkter. Op tien jaar kreeg de leeftijdsverdeling een heel

ander patroon. Het zwaartepunt van de leeftijdsverdeling verlegde zich naar de jongere leeftijdsklassen waardoor er zich een schuine leeftijdsverdeling ontwikkelde. In de leeftijdsverdeling van 1986 stijgt het aantal rechthebbenden systematisch naarmate men in de jongere leeftijdscategorieën komt.

Figuur 1: Grafische voorstelling van de leeftijdsverdeling van de populatie van de rechthebbenden op het bestaansminimum in België op datum van 29 februari 1976, 28 februari 1981 en 28 februari 1986.

Bron: Luyten, 1988: 11

De populatie van de rechthebbenden op het bestaansminimum in België kende een duidelijke ontwikkeling. Er was een sterke toename van het aantal rechthebbenden maar deze toename zette zich in de jongere leeftijdsklassen sterker door dan in de oudere. Meer bepaald het aantal rechthebbenden onder de 40 jaar groeide bijzonder fors aan. Men kan dus terecht spreken van een verjonging van de populatie.

Dat er zo weinig bejaarden onder de rechthebbenden op het bestaansminimum zijn, heeft te maken met de pensioenen en het gewaarborgd inkomen voor bejaarden.

In België hebben enkel meerderjarigen recht op een bestaansminimum. Minder dan 21-jarigen kunnen enkel rechthebbend worden als ze gehuwd zijn of als ze kinderen ten laste hebben. In deze context is het zeer relevant dat het onderzoek vaststelt dat in 1986 de leeftijden met het hoogst aantal rechthebbenden 21 en 22 jaar zijn. Dit betekent dat men op basis van een extrapolatie mag veronderstellen dat er zich momenteel ook bij heel wat minderjarigen financiële probleemsituaties voordoen waarvoor evenwel geen bestaansminimum word uitgekeerd. Men schat dat in geval van een verlaging van de meerderjarigheidsgrens tot 18 jaar het aantal rechthebbenden met 2 200 à 4 400 jongeren zal toenemen (Lammertijn e.a., 1987b: 65).

3.3.2. de spreiding naar leeftijd

Tabel 6. geeft de (niet gewogen) leeftijdsverdelingen van het aantal rechthebbenden op 28 februari 1986 per gewest. Er is een gelijkenis tussen de leeftijdsverdeling van het Vlaams en het Brussels gewest terwijl deze van het Waals gewest een ander verloop kent. Deze laatste wordt meer bepaald gekenmerkt door een hoger aantal rechthebbenden in de jonge leeftijdsklassen tot en met 40 jaar (65.5%). Vooral het hoge aantal rechthebbenden tot en met 25 jaar is opvallend (22.2%). Deze verschillen zijn niet toe te schrijven aan gewestelijke leeftijdsverschillen van de ganse bevolking.

Tabel 6: Verdeling van de rechthebbenden op het bestaansminimum in België, naar leeftijd en gewest op 28 februari 1986

Leeftijd	Vlaams gewest	Brussels gewest	Waals gewest	België
- 20	1.0	1.2	2.8	1.8
21 - 25	10.9	12.3	19.4	14.6
26 - 30	11.9	12.3	15.6	13.5
31 - 35	12.7	11.0	14.4	13.2
36 - 40	12.7	12.3	13.3	12.9
41 - 45	10.2	10.0	8.6	9.5
46 - 50	10.4	10.1	8.0	9.3
51 - 55	9.9	10.0	7.1	8.7
56 - 60	8.8	9.0	6.0	7.6
61 - 65	4.6	5.7	2.7	3.9
65 -	6.9	6.1	2.1	4.9
	100	100	100	100

3.3.3. regressieanalyse

Een analyse op het gemeentelijke niveau geeft wel een aantal verklaringen. De intergemeentelijke variatie werd cartografisch voorgesteld (Kaart 2). Hierbij wordt het visueel onmiddellijk duidelijk dat de mediaanleeftijd van de rechthebbenden in de Vlaamse gemeenten in het algemeen hoger ligt dan in de Waalse gemeenten.

Door middel van het gehanteerde model in de regressieanalyse kan een vrij aanzienlijk percentage (32.5%) van de gemeentelijke variatie in de mediaanleeftijd verklaard worden (zie Tabel 7).

Tabel 7: Model ter verklaring van de variatie in de gemeentelijke mediaanleeftijd van de rechthebbenden op het bestaansminimum op 28 februari 1986.

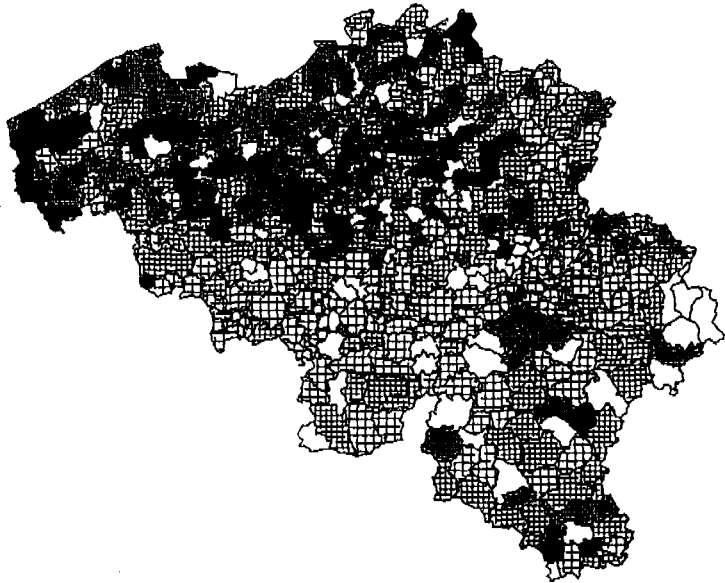
	Effect (b)	Significantie
Constante	39.875	p < .001
Vlaams gewest	1.717	p < .01
Brussels gewest	2.393	p < .1
Waals gewest	- 4.110	p < .001
SES	- 0.353	
GRIJZ	0.800	p < .001
STED	- 0.436	
PART	1.223	p < .001
SES*GRIJZ	- 0.440	p < .1
GRIJZ*STED	- 0.564	p < .1
R2 = 0.325		

SES = socio-economische status van de gemeente
 GRIJZ = gemeentelijke vergrijzingsgraad
 STED = gemeentelijke verstedelijkingsgraad
 PART = participatiegraad van de gemeentelijke bevolking aan de arbeidsmarkt

Er blijkt ondermeer een positief effect van de component arbeidsmarktparticipatie. Dit betekent dat naargelang de bevolking van de gemeente meer actief deelneemt aan het economische leven procentueel het aantal jongeren in de populatie van rechthebbenden daalt. Bij een lagere arbeidsmarktparticipatie verjongt

Kaart 2: Cartografische voorstelling van de verdeling van de Belgische gemeenten naar de mediaanleeftijd van de gemeentelijke populaties van de rechthebbenden op het bestaansminimum op datum van 28 februari 1986

spreiding mediaanleeftijd
bm-rechthebbenden in 1986

juni, 1987
K. U. LEUVEN
DEP. SOCIOLOGIE

de populatie van de rechthebbenden.

Het effect van de verstedelijking is bijna steeds negatief: men verwacht bij een toenemende verstedelijking een jongere populatie van rechthebbenden. Dit effect is sterk negatief in vergrijsde gemeenten. Er is dus meer kans op een jonge populatie van rechthebbenden in verstedelijkte gebieden met een verouderde bevolking!

De invloed van de component vergrijzing wordt in belangrijke mate mee bepaald door de waarde van de andere componenten. In dorpen mag men bij een oudere bevolking ook een oudere populatie van rechthebbenden verwachten. Het verband is sterker naarmate het dorp armer is. Naarmate de verstedelijkingsgraad en de socio-economische status van de gemeente toeneemt, neemt het positieve effect van de vergrijzing af. In (rijkere) steden verwacht men dat naarmate de totale bevolking ouder is de populatie van rechthebbenden jonger wordt.

3.3.4. het effect van de gewesten

De effecten m.b.t. de gewestdifferentiatie zijn relatief sterk. Hieruit kan men besluiten dat de inbreng van socio-economische en demografische kenmerken het onderscheid tussen de gewesten niet volledig verklaart. Wanneer men deze kenmerken onder controle houdt blijkt immers dat de Waalse gemeenten jongere bestaansminimumpopulaties hebben dan de Brusselse of de Vlaamse gemeenten. Het Brussels gewest herbergt (gemeentelijk) gemiddeld een iets oudere bestaansminimumpopulatie dan het Vlaams. Er spelen dus naast de sociaal-ecologische factoren nog een aantal andere invloeden.

Het significante verschil tussen Waalse en Vlaamse gemeenten dat in de vorige paragraaf werd vastgesteld kan nu verder gespecificeerd worden. Het ziet ernaar uit dat het verschil tussen de beide gewesten moet gezocht worden in het feit dat er in het Waalse gewest, alle demografische en socio-economische variabelen in acht gehouden, in verhouding meer jongeren het bestaansminimum ontvangen dan in het Vlaamse gewest. Of dit te maken heeft met de mentaliteit, de wijze van toekenning, een beleidsvariabele dan wel een ecologische variabele die over het hoofd werd gezien is op basis van de resultaten van het onderzoek niet te zeggen.

3.4. Verdeling van de rechthebbenden naar huishouden

3.4.1. veel alleenstaanden

Het merendeel van de rechthebbenden op het bestaansminimum is alleenstaande of woont enkel met ongehuwde minderjarige kinderen die te zijnen laste zijn samen. Op 28 februari 1986 is het aantal rechthebbenden naar huishouden als volgt verdeeld:

- 8.2% = hoofd van een gezin
- 62.7% = alleenstaande of woont samen met ongehuwde minderjarige kinderen, die te zijnen laste zijn
- 29.1% = woont samen met n of meerdere personen (al dan niet bloedverwanten)

Dat men veel alleenstaanden (al dan niet met kinderen) telt, is een verschijnsel dat zich niet beperkt tot de populatie van de rechthebbenden op het bestaansminimum, maar typisch is voor een populatie van behoeftigen. Ook in de populatie van de rechthebbenden op het gewaarborgd inkomen voor bejaarden is 84.5% alleenstaand (Luyten, 1987a: 74). Het is een algemene vaststelling uit het armoedeonderzoek dat alleenstaanden meer risico lopen om arm te zijn (Koning Boudewijnstichting, 1987: 66-67).

3.4.2. regressieanalyse

Een gedeelte van de variatie van het aantal alleenstaande rechthebbenden, al dan niet met kinderen ten laste is in het onderzoek verklaard. De R^2 van het regressiemodel waarin de vier hoger genoemde componenten, de significante producten van de componenten en de gewesten zijn opgenomen bedraagt 0.26.

Van de sociaal-ecologische variabelen komt vooral de verstedelijkingsgraad als een belangrijke verklarende factor naar voor. Naarmate een gemeente meer verstedelijkt is, is er een duidelijke tendens tot stijging van het aandeel van de alleenstaanden in de populatie van de rechthebbenden. Vooral in steden waar de bevolking weinig participeert aan de arbeidsmarkt krijgt men bij de rechthebbenden een hoog percentage alleenstaanden te zien.

Het effect van de arbeidsmarktparticipatie blijkt in erg landelijke gemeente positief te zijn. Dit betekent dat men in dorpen

het aandeel van de alleenstaanden in de populatie van recht-
hebbenden zal zien stijgen als de arbeidsparticipatie van de
bevolking toeneemt.

4. Besluiten

Het aantal rechthebbenden op het bestaansminimum in België is
de voorbije jaren sterk toegenomen. Hierbij deed zich voornamelijk
een toename voor in de jongere leeftijdscategorieën.

Het aantal rechthebbenden is ongelijk verspreid over de ver-
schillende gemeenten. Vooral de verstedelijkingsgraad van de
gemeente en de arbeidsparticipatie van de gemeentelijke be-
volking laten hun invloed gelden op het relatief aantal recht-
hebbenden. Naarmate de verstedelijking toeneemt zijn er meer
rechthebbenden. Neemt de arbeidsparticipatie toe, dan zal
zich in de dorpen en de landelijke gemeenten een daling van het
aantal rechthebbenden voordoen.

In verstedelijkte gebieden treft men meer alleenstaanden aan
tussen de rechthebbenden. De populatie van de rechthebbenden is
er ook jonger zijn dan in de plattelandsgemeenten. Er werd ver-
der vastgesteld dat naargelang de bevolking van een gemeente
minder deelneemt aan de arbeidsmarkt de populatie van de recht-
hebbenden jonger wordt.

In een dorp dat een oude bevolking heeft, is ook populatie van
rechthebbenden eerder oud. In steden daarentegen ziet men dat
naarmate de totale bevolking ouder wordt, de populatie van
rechthebbenden verjongt.

De ruimtelijke verschillen van het aantal rechthebbenden tussen
de verschillende gewesten, kunnen niet verklaard worden op
grond van socio-economische of demografische verschillen.

Daarenboven blijken, de socio-economische en demografische fac-
toren in acht genomen, de Waalse gemeenten jongere bestaansmi-
nimumpopulaties te hebben dan de Vlaamse gemeenten. De Brussel
se gemeenten hebben, na controle voor die factoren, de oudste
populaties.

Het besluit van deze paper is een nieuwe onderzoeksvraag: dui-
den deze gewestelijk verschillen op een andere mentaliteit bij
de OCMW's in de drie gewesten? Zijn in Wallonië de OCMW's meer

doordrongen van de idee dat het bestaansminimum een recht is en geen gunst? Ziet men in Vlaanderen, maar vooral in Brussel het bestaansminimum nog meer als een gunst? Is er daarom stroevere toekenning van het bestaansminimum in Brussel en Vlaanderen? Verklaart dit ook het lagere aantal jongeren tussen de recht-hebbenden in Brussel en Vlaanderen omdat jongeren misschien sneller uit de boot vallen naarmate het bestaansminimum minder als een recht maar meer als een gunst wordt gezien ?

VOETNOTEN

- (1) Deze paper is gebaseerd op de resultaten van een onderzoek aan het Departement Sociologie K.U.Leuven. In dit onderzoek werd de Belgische populatie van de rechthebbenden op het bestaansminimum beschreven en geanalyseerd. Het onderzoek stond onder leiding van Prof. dr. Frans Lammertyn en werd uitgevoerd door Dirk Luyten, Hilde De Wit, Christine Delhaye en Ludo Daemen. De volledige resultaten van het onderzoek zijn gepubliceerd in twee rapporten.
LAMMERTYN F., LUYTEN D., DELHAYE C., DE WIT H.. De rechthebbenden op het bestaansminimum in België. Een doorlichting van de populatie op 29.2.1976, 28.2.1981 en 28.2.1986. Sociologische Onderzoeksinstituut, K.U.Leuven, Leuven, 1987, 113 p. plus bijlagen. (prijs: 295 fr.)
LAMMERTYN F., DE WIT H., DAEMEN L., LUYTEN D., DELHAYE C.. Het bestaansminimum in België. Situering van de rechthebbenden in het armoedeonderzoek; loglineaire analyse van de kenmerken van deze populatie en onderzoek naar de ruimtelijke differentiatie ervan. Sociologisch Onderzoeksinstituut, K.U.Leuven, Leuven, 1987, 256 p. plus bijlagen. (uitverkocht)
Deze publikaties zijn te bestellen bij de publikatiedienst van het departement sociologie van de K.U.Leuven: Van Evenstraat, 2c, 3000 Leuven. Tel.: 016/28.30.48 en 28.31.11.
- (2) Een grondige bespreking van wetgeving en rechtspraak inzake het bestaansminimum vindt men bij: SENA EVE P., SIMOENS D.. OCMW-dienstverlening en bestaansminimum. Praktische handleiding inzake de individuele maatschappelijke dienstverlening. Losbladig werk, Die Keure, Brugge.
- (3) De bedragen van het bestaansminimum en van het gewaarborgd inkomen voor bejaarden zijn en blijven de wettelijke armoedegrenzen.
- (4) Voor de situering van het bestaansminimum in de openbare armenzorg kan verwezen worden naar: LUYTEN D., De evolutie in de bestrijding van de armoede. In Welzijnsgids, Kluwer, Antwerpen, I.A.3.2., Afl. 38, maart 1988.
- (5) Het onderzoek werd uitgevoerd in opdracht van de bevoegde Staatssecretaris Miet Smet.

- (6) De component socio-economische status onderscheidt de gemeenten m.b.t. de economische draagkracht van hun bevolking. De component vergrijzing onderscheidt de gemeenten met een eerder oudere bevolking van de gemeenten met een eerdere jongere bevolking. De component verstedelijking onderscheidt de verstedelijkte gemeenten van de plattelandsgemeenten. De component arbeidsmarktparticipatie onderscheidt de gemeenten in functie van de participatie van hun bevolking aan het economische leven. Deze vier factoren zijn sterk vergelijkbaar met vier van de vijf verkregen dimensies in de recente studie naar regionale verschillen in Vlaanderen en Brussel: L. ALBRECHTS (red.), Regionale ontwikkeling, raakvlak tussen ruimtelijke en economische planning. Leuven, Acco, 1983.
- (7) De gemeentelijke variabele 'aantal rechthebbenden per 1000 inwoners in 1986' werd naar zijn logit-vorm getransformeerd. Deze logit is als volgt gedefinieerd: $\text{logit} = \text{Ln}(pm/1000-pm)$
- (8) Informatie ingewonnen uit een telefonisch gesprek met het hoofd van de sociale dienst van het OCMW van Brussel-stad.

BIBLIOGRAFIE

ALBRECHTS, L. (red.)

1983 Regionale ontwikkeling, raakvlak tussen ruimtelijke en economische planning, Leuven , Acco.

DELEECK, H., CANTILLON, B., DE LATHOUWER, L., VAN DEN BOSCH, K. & WYNS, M.

1986 "Indicatoren van de sociale zekerheid 1976-1985, Globale resultaten, Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid, bijlage bij nr. 4-5.

GARCIA, A. & VENDRAMIN, P.

1987 Profil socio-économique des ayants droit au minimex, Cabinet du secrétaire d'état et à l'émancipation sociale, Bruxelles, 140 p.

JACQUES, E.

1978 Le processus de marginalisation. Les ayants droit au minimex, Nationaal onderzoeksprogramma in de Sociale Wetenschappen, Brussel, deel 19 D.

KONING BOUDEWIJNSTICHTING

1987 Armoede en bestaansonzekerheid. Het armoededebat. Benaaderingen, begrippen, metingen, KBS, Brussel.

LAMMERTYN, F., DE WIT, H., DAEMEN, L., LUYTEN, D. & DELHAYE, C.

1987 Het bestaansminimum in België. Situering van de recht-hebbenden in het armoedeonderzoek; loglineaire analyse van de kenmerken van deze populatie en onderzoek naar de ruimtelijke differentiatie ervan, Sociologisch Onderzoeksinstituut, K.U.Leuven, Leuven, 256 p. plus bijlagen.

LAMMERTYN, F., LUYTEN, D., DELHAYE, C. & DE WIT, H.

1987a De rechthebbenden op het bestaansminimum in België. Een doorlichting van de populatie op 29.2.1976, 28.2.1981 en 28.2.1986, Sociologische Onderzoeksinstituut, K.U.Leuven, Leuven, 113 p. plus bijlagen.

LAMMERTYN, F., LUYTEN, D., DELHAYE, C. & DE WIT, H.

1987b Het bestaansminimum, in: KONING BOUDEWIJNSTICHTING, Armoede en bestaansonzekerheid. Hulpverlening en bestaansminimum, KBS, Brussel.

LUYTEN, D.

1987a Het gewaarborgd inkomen voor bejaarden, in: KONING BOU-
DEWIJNSTICHTING, Armoede en bestaansonzekerheid. Hulp-
verlening en bestaansminimum, KBS, Brussel, pp.66-72.

LUYTEN, D.

1987b De rechthebbenden op een minimaal inkomen, in: KONING
BOUDEWIJNSTICHTING, Armoede en bestaansonzekerheid.
Hulpverlening en Bestaansminimum, KBS, Brussel, pp.73-
76.

LUYTEN, D.

1988a De evolutie in de bestrijding van de armoede, in:
Welzijnsids, Kluwer, Antwerpen, I.A.3.2., Afl. 38.

LUYTEN, D.

1988b Het bestaansminimum, in: Welzijnsids, Kluwer, Antwer-
pen, II.A.1.1., Afl. 38.

SENAEVE, P. & SIMOENS, D.

s.d. OCMW-dienstverlening en bestaansminimum. Praktische
handleiding inzake de individuele maatschappelijke
dienstverlening, losbladig werk, Die Keure, Brugge.